

TÓFALVI ZOLTÁN

A kolozsvári

Bolyai Tudományegyetem pere

Dávid Gyula tanársegéd perirata – 4. rész

Kihallgatási jegyzőkönyv

Dávid Gyula gyanúsított 1928. augusztus 13-án született Árapatak községben, Sztálin rajonban és Tartományban (ma Háromszék megyéhez tartozik), Gyula és Ida fia, egyetemi tanársegéd, utolsó lakhelye Kolozsváron, Pata utca, 105. szám alatt.

1957. március 14.

Település: Kolozsvár

A kihallgatás 17.00 órakor kezdődött, és befejeződött 21 óra 30 perckor.¹

Kérdés: Mondja el: hogyan nyilvánult meg az 1956. októberi magyarországi eseményekkel kapcsolatosan?

Válasz: A magyarországi ellenforradalom idején a Lakó Elemér, Marosi Pál, Steiner Márta, Mitruly Miklós, Varró János egyetemi tanársegédekkel és másokkal naponta folytatott beszélgetéseim során kifejeztem az említett események iránti rokonszenvedésem. Úgy ítélt meg, hogy az ellenforradalom a magyar nép többségének akarata volt, fellázadt Gerő Ernő² és a múltbéli hibák ellen.

A beszélgetések révén kifejeztem az együttérzésemet a Nagy Imre [a román szövegben ezúttal is „Nagy Imbre” – T. Z.] kormányával és programjával kapcsolatosan. Egyetértettem a Varsói Szerződés felmondásával, Magyarországnak a szocialista országok táborából való kilépésével, Magyarország semleges országgá nyilvánításával. Egyetértettem az úgynevezett szabad választásokkal, amelyek megtartását az ellenforradalmár elemek előirányozták. A beszélgetések során kifejeztem: a magyar ifjúság fegyverrel a kezében harcol a szovjet hadsereg ellen, és nem lehet őket ellenforradalmároknak tekinteni. Azt állítottam és úgy értékeltem: ők egy igaz ügyért harcolnak. Egyetértettem és igazságosnak tartottam az általuk megfogalmazott követeléseket, hogy a *marxizmust és az orosz nyelvet vegyék ki a kötelező tananyagból* [a román szövegben ezt a részt vastagon, kétszer is aláhúzták – T. Z.], valamint a szovjet csapatok Magyarországról való távozásával és más követelésekkel. Nem értettem egyet és elítéltem a szovjet hadsereg (magyarországi) intervencióját: beavatkozott, hogy helyreállítsa a közrendet és elfojtsa az ellenforradalmat. Az ellenforradalmi programból nem értettem egyet azzal, hogy több politikai pártot hozzanak létre, mivel nem éreztem és nem érttem meg: miért van minderre szükség? Lakó Elemér tanársegédnek általában hasonló volt a véleménye, kifejezte a rokonszenvedését a magyarországi ellenforradalommal. Marosi Pál előadótanár [Marosi Péter és Marosi Barna testvére – T. Z.] nem értett velem egyet, azt mondta: Nagy Imre és programja nem képviseli a párt irányvonalát. Steiner Márta tanársegéddel a szovjet hadsereg beavatkozásáról beszéltem. A fentebb említettekkel folytatott beszélgetések keretében azt állítottam: a Szovjetunióknak nem kellett volna beavatkoznia Magyarország belügyeibe. Azt mondtam: ezt a beavatkozást szovjetellenes kampányra lehet felhasználni, és ártani fog a szovjet diplomácia által az utóbbi években elért eredményeknek. Steiner Márta tanársegéd azt mondta: ebben nem lehet egyértelműen nyilatkozni, mert nem ismeri eléggé a magyarországi eseményeket, e tény miatt nem tud velem azonos véleményt nyilvánítani. Az ellenforradalom idején többször meghallgattam/hallgattuk a budapesti, debreceni és más magyarországi városokban működő ellenforradalmi rádióadók, valamint a Szabad Európa Rádió adásait. Ezeket az adásokat Georgescu Ileana³ gyakornok irodájában hallgattuk, akinek nem lévén lakása, az irodába hozta a rádióját. Nem tudnám megmondani minden egyes alkalommal, kikkel hallgattuk együtt a fentebb említett rádiók

adásait, mivel akik nevezett Georgescu Ileana szobájában úgyszintén hallgatták ezeket az adásokat, állandóan cserélődtek, egyesek elmentek, mások jöttek. Mégis egy konkrét esetre emlékszem: hallgattuk a Szabad Európa Rádió adását, amikor nevezettek voltak jelen: Georgescu Ileana, Mitruly Miklós, Szendrei Júlia,⁴ Pataki Bálint (tanársegéd) és Márton Gyula (professzor). A fentiekén kívül Georgescu Ileana egyetemi gyakornok szobájába szokott jönni, hogy meghallgassa az imperialista rádiók adásait, nevezett Lakó Elemér, Murádin László, Szabó Zoltán tanársegéd,⁵ Szigeti József előadótanár, Varró János és Marosi Pál tanársegéd. [Oprea Ioan szekus tiszt Marosi Pál egyetemi beosztását tévesen jegyezte le: az említett időszakban már egyetemi előadótanár volt – T. Z.] A rádiók által sugárzott adásokat – az eseményekről való tájékozódás címén – megvitattuk mi, tanársegédek egymás között. Egyik reggel, amikor Mitruly Miklós [a román szövegben következetesen: „Mitrui Nicolae” olvasható – T. Z.], Szendrei Júlia tanársegéddel közösen hallgattuk a rádiót, bejött Csehi Gyula [a román nyelvű szövegben: „Cehi Iuliu” – T. Z.] professzor, aki megkérdezte, milyen újdonságok vannak, mi elmondtuk neki a híreket, akkor ő ledobta (az asztalra) a kezében lévő újságokat, és kijelentette: nem írják meg az igazat! A többi újság között láttam az Igazság című, az RMP Kolozs tartományi napilapját is. Mi hallgattuk az idegen rádióadókat, a Szabad Európa Rádiót vagy más, hasonló rádiót.

Kérdés: Beszéljen a saját vagy a magával kapcsolatban állók nacionalista megnyilvánulásairól!

Felelet: A Bolyai Tudományegyetem bölcsészkarán voltak bizonyos nacionalista megnyilvánulások. Ilyen nacionalista megnyilvánulások voltak a Magyar NK-beli Tamási Áron íróval való találkozáson, az akkor tartott gyűlésen, 1956 októberében [október 17. – T. Z.], amelyről már előbb nyilatkoztam. A másik nacionalista kilengésre 1956 decemberében az irodalomtörténeti tanszék gyűlésén került sor, ahol a résztvevőknek az volt az egységes álláspontja: a magyar nép történetét be kell iktatni a bölcsészkar diákjai számára előadott tantárgyak sorába! Ezt a kérdéskört megvitattuk a tanszék 1957. március 8-i gyűlésén is, ahol elő kellett készítenünk, illetve javaslatokat kellett tennünk a következő évben előadandó tantárgyakról és kurzusokról. Ezzel a kérdéssel kapcsolatosan az volt az én személyes véleményem: *a magyar nép történetét be kell iktatni a tantárgyak sorába az RNK összes magyar tannyelvű iskolájában!* [Kiemelés – T. Z.] Hasonlóképpen nacionalista jellegű vitára biztosított alkalmat: a szatmárnémeti néptanács által a tanszékünknek küldött levélben Kölcsey Ferenc 19. századi magyar író jellemzését kérték, akinek Szatmárnémeti városában szobrot emeltek, amelynek jelen pillanatban hiányzik egy része, a megfelelő mottó. A vita arra a tényre vonatkozott: lehetetlen, hogy Szatmárnémeti városa ne ismerje a saját fiát – aki a jobbágyok felszabadításáért harcolt –, másrészt felvetődött az a kérdés, hogy a szobor mottója maradhat vagy el kell távolítani. A mottó Kölcsey (Ferenc) *Hymnus* című versének első két sora: „Isten áld meg a Magyart / Jókedvvel, bőszéggel!” [A vallató tiszt magyar nyelven is, és viszonylag helyesen legyezte a kezdő sorokat – T. Z.] Ezzel a szöveggel kezdődik a magyar Himnusz. Nem mindenki értett egyet azzal, hogy a mottót még meg lehet őrizni (a szobron). Én személyesen mellette voltam: a mottót meg kell őrizni! Nacionalista jellegű megnyilvánulások voltak bizonyos beszélgetések során is, amelyekre a magyar irodalomtörténeti tanszék egyik, 1956 decemberének első heteiben tartott gyűlésén került sor, amelyen részt vett Székely Erzsébet egyetemi adjunktus, Mitruly Miklós gyakornok, Pataki Bálint adjunktus, Szabó György egyetemi előadótanár,⁶ Varró János tanársegéd, Szendrei Júlia gyakornok, Antal Árpád előadótanár és alulírott, amikor Szigeti József egyetemi előadótanár azt állította: mi, elsősorban a Bolyai Tudományegyetemen lévők, nagyon nehéz helyzetben vagyunk, mert a magyarországi eseményekkel kapcsolatosan azt mondhatják: az állam, a Román Népköztársaság ellen vagyunk. Nem helyes – mondta ő –, ha mindenhol kifejtjük a véleményünket, jobb, ha hozzáfogunk a tudományos munkához, és egyáltalán ne politizáljunk. Ha így folytatjuk, kiraknak a tanügyből, helyettesítenek, a helyünkbe felkészületlen elemek jönnek, ők oktatják majd a fiatalságot. [A román kommunista hatalom a Szekuritáté példátlan retorziójával pontosan ezt akarta elérni: a romániai magyarságot állandó félelemben, rettegésben tartani, még a gondolatait se merje megfogalmazni! – T. Z.] A jelenlévők közül mindenki, beleértve alulírottat is, ezt az álláspontot elfogadta. Szigeti Józseffel kapcsolatban még arról kell nyilatkoznom: azon a véleményen volt – ezt előttem, Lakó Elemér és mások előtt többször kifejtette –: mi, magyarok, akik nagyon kevesen vagyunk, meg kell értenünk egymást, ne vitatkozzunk egymás között, hogy a magyarok az egész történelem folyamán a testvéri harcban – azokban az eseményekben és helyzetekben, amelyek tragédiájához vezettek – a „hozzáértésüket” már bebizonyították. [A régi magyar irodalom történetének kiváló ismerője és oktatója az

Babakocsi, é. n.

Esküvő, é. n.

Domb keresztekkel, é. n.

Cím nélkül, é. n.

ironia fegyverével figyelmeztetett az „átkos magyar széthúzásra”: a legnagyobb magyar, gróf Széchenyi István a magyar nép legnagyobb hibájaként emlegette a széthúzást, ezt követte az irigység, a szalmaláng-lelkesedés. Szigeti József az „Önfia vágta sebét” és annak következményeit nemcsak ismerte, hanem egyetemi szinten is oktatta – T. Z.] Én fenntartottam azt a véleményemet: nem pontosan így van, csak mi nem ismerjük azokat a románokat, akiknek nincsenek nacionalista fenntartásaik. A román kollégáinkkal való kapcsolataink nagyon formálisak. Az 1956. október 23. utáni első napokban, amikor Magyarországon kitört az ellenforradalom [ezt a „minősítést” a vallató szekus tiszt, Oprea Ioan fogalmazta meg és írta be a kihallgatási jegyzőkönyvbe, ez történt minden egyes vallatáson! – T. Z.], a városban azt a rémhírt hallottam: az Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet – OGYI – vagy a V. Babeş Tudományegyetem egyik tanára az egyetemi hallgatók előtt kijelentette: Magyarországon a fiatalok felvetették Magyarország határrevíziójának kérdését, és ezt a kérdést belefoglalták a 15 pontból álló „követeléseikbe”. Hasonlóképpen hallottam, hogy 1956. október 28-án a V(ictor) Babeş elnevezésű egyetemi parkba egy nagygyűlést készítenek elő. Nem akartuk, hogy a kolozsvári magyar egyetemi ifjúság szembekerüljön a román egyetemi ifjúsággal, mert nacionalista incidensekre kerülhet sor. Ezen okok miatt a budapesti rádióadások alapján leírtuk a 15 pontot, amelyeket lefordítottunk román nyelvre. Ezt együtt végeztük Georgescu Ileanával, Lakó Elemérrel, Balla Ernővel, Varró Jánossal és Márki Máriával.⁷ Ezt követően a román és magyar nyelvű szöveggel együtt elmentünk Fogarasi Józsefhez, az Egyetem pártbizottságának titkárához, hogy közbelépjen a tartományi pártbizottságnál. 1957. március 3-án Nagyszalontán sor került Arany János haladó magyar író születése 140-dik évfordulója alkalmából tartott ünnepi megemlékezésre. Tudomásom volt erről az ünnepről, mert egy előzetes beszélgetés során Antal Árpád adjunktus hívott, hogy segítsék neki az Arany (János) múzeum megszervezésénél, amely 1957. március 3-án fog megnyílni. Hasonlóképpen értesítettek: az Egyetem fizeti azoknak a tanároknak a kiszállási költségeit, akik részt vesznek ezen az ünnepségen. Én nem mentem el, mert a feleségem nem érezte jól magát. Miután a kollégáim visszatértek Nagyszalontáról, érdeklődtem, hogyan zajlott le az ünnepség. Lakó Elemér, akivel futólag találkoztam, csak annyit mondott: ott valami nagyon érdekes dolog történt, majd elmeséli, hogyan zajlott le. Ezután már nem találkoztam vele, engem pedig letartóztattak. [1957. március 12-én, hajnali két órakor – T. Z.] Antal Árpád azt mondta nekem: az ünnepségre egy nagy iskolában került sor, az ünnepség nagyon szomorú volt, mert az ottani [nagyszalontai – T. Z.] tanulók nem tudják a verseket szavalni, Pataki Bálint pedig azt mondta nekem: másodrangú ünnepség volt, Kacsó Sándor beszédére célzott, aki nem tett mást, mint elmondta Barta János Arany Jánosról szóló ismert monográfiáját. A letartóztatásom időpontjáig mást nem tudtam meg a Nagyszalontán történekről.

Miután szóról szóra elolvastam a jelen kihallgatási jegyzőkönyvet, és megállapítottam, hogy az teljes mértékben megegyezik az általam nyilatkozottakkal, fenntartom és aláírom.

Aláírás:

Dávid Gyula, sk.

A Szekuritáté bűnügyi nyomozója:

Oprea Ioan főhadnagy, sk.

A Szekuritáté Kolozs tartományi Igazgatóságának pecsétje.⁸

Kihallgatási jegyzőkönyv

Dávid Gyula gyanúsított 1928. augusztus 13-án született Árapatak községben, Sztálin Tartományban, Gyula és Ida fia, egyetemi tanársegéd, utolsó lakhelye Kolozsváron, Pata utca, 25. szám alatt.

1957. március 25.

Kolozsvár város

A kihallgatás 17.00 órakor kezdődött és véget ért 20 óra 10 perckor.

Kérdés: Milyen magatartást tanúsított a magyarországi *ellenforradalmi terrorral* [sic!] kapcsolatosan? Kivel tárgyalt erről a kérdéssről, és ők hogyan reagáltak?

Felelet: A magyarországi ellenforradalmi terrorral kapcsolatosan – amely 1956. október 30-án kezdődött – ezekről az eseményekről az újságokból és a budapesti rádió által közvetített hírekből érte-

sültem. Mint Magyarország többi kérdését, ezt is megvitattuk Csehi Gyula és Jancsó Elemér professzor és Georgescu Ileana gyakornok közös irodájában. Ebben az irodában, amikor a beszélgetések zajlottak, több személy volt jelen, közülük emlékszem Georgescu Ileanára, Mitruly Miklósról, Varró Jánosra, Lakó Elemérről, én is és mások is ott voltak. A rádióból értesülve ezekről a hírekről, még 1956 szeptemberében – amikor Budapesten tartózkodtam – megismerve az állambiztonsági szervekhez tartozó személyek által elkövetett tetteket, ezekről a dolgokról nyíltan beszélgettem, másrésztől, a budapesti rádióból tudomást szerezve arról, hogy az események idején az állambiztonsági erők fegyvert használtak a tüntető személyek ellen, megtárgyaltuk és próbáltuk megmagyarázni ezeket a cselekedeteket, de közülünk senki sem szolidarizált az ilyenfajta bosszúállással. Véleményem szerint – amelyet ki is fejeztem –: ha még meg is lehet magyarázni ezeket a tetteket, de nem lehet elfogadni a terrort azok ellen, akik valamilyen hibát követtek el, hanem törvényes intézkedéseket kell foganatosítani ellenük. Ilyen értelemben reagáltak a fentebb említett jelenlévők is, akikkel ezt a kérdést megvitattuk.

Kérdés: Milyen magatartást tanúsított a területi revizionista követelésekkel szemben, kikkel tárgyalt erről a kérdésről?

Felelet: Még 1955-ben hallottam egy rémhírt (forrásra már nem emlékszem), amely szerint a Pravdában [az SZKP központi napilapja, amelynek minden írása, minden sora „iránytű” volt a szovjet blokk központi pártlapjai számára – T. Z.] megjelent egy újságcikk, amelyben – állítólag – azt állították: Erdély természeti kincseit jobban lehetne hasznosítani Magyarország fejlettebb iparában, mint a jelenlegi helyzetben, amikor Erdély Romániához tartozik. Ez a rémhír alkalmat biztosított Erdély kérdésének megvitatására, amelyen részt vett Lakó Elemér és Varró János. Lakó Elemér állítása: a vonatkozó újságcikknek igaza van. Egyébként ez az óhaja a magyar lakosságnak is: egy magyar államhoz tartozni. Erre én azt válaszoltam: Erdély Magyarországhoz való csatolása ismét nem oldaná meg a legnagyobb kérdést – a *nemzeti kérdést* –, mivel nagyszámú román lakosság kerülne magyar fennhatóság alá. Azt mondtam: egy ország élete és vezetése sokkal egyszerűbb, ha egyetlen nemzetiség lakja, mert a nemzeti kérdés bármilyen helyzetben egy többletterhet jelent. Varró osztotta az én állításomat, és azt mondta: a nemzeti kérdés – a románok és a magyarok között – nem vonatkozik egyetlen kérdésre, hanem az egész Kárpát-medence sokkal általánosabb problémája. Következésképpen: a nemzeti kérdést ezen a területen csak a népek közeledésével lehet megoldani. Megjegyzem: a fentebb említett újságcikket nem találtam meg, de nem találtam meg a lapszámot sem, amelyben megjelent, így nem tudtam ellenőrizni az említett hír hitelességét. A magyarországi események idején hallottam bizonyos, a területi követelésekkel kapcsolatos hírekről. Megpróbáltam ellenőrizni ezek hitelességét, mert meg voltam győződve, hogy ezek rémhírek, semmilyen alapjuk nincs. Ebben a meggyőződésemben megerősített Gáll Margit egyetemi tanárnő is, aki azt mondta, beszélt Bánya László rektor feleségével, aki abban az időben Budapesten tartózkodott, és (1956.) október 28-án tért vissza Magyarországról, és azt állította: 1956. október 23. és 28. között semmilyen revizionista vagy antiszemita tüntetésről nem tudott, nem hallott. Én úgy hittem, ha lett volna ilyesmi, ő mint kommunista és magyar ideológiai felkészültségű, erről tudomást szerzett volna. 1956. október 25. körül hallottam az egyetemen, hogy egy tanár az Orvosi és Gyógyszerészeti Intézetből vagy a Babeş Egyetemről azt állította: a magyar egyetemisták a 15 pontba belefoglalták az Erdélyre vonatkozó területi követeléseket is. Én és más kollegáim úgy értékeltük: ez egy olyan felröppentett rémhír, amelyet azért terjesztenek, hogy megzavarja a kolozsvári román és magyar lakosság közötti barátságot. Meg voltam győződve arról: súlyosbíthatja az akkori feszült helyzetet, éppen ezért a kollegáimmal, Pataki Bálinttal, Márki Máriával, Varró Jánossal és másokkal elmentünk az egyetem pártbizottságának titkárához, Fogarasi Józsefhez, azzal a szándékkal, hogy a párt segítségét kérjük a szükséges intézkedések meghozatalához. Ahogyan már nyilatkoztam az előző kihallgatási jegyzőkönyvekben, a párttitkárt nem találtuk odahaza. A 15 pont szövegét – amelyet azzal a céllal írtunk le, hogy bebizonyítsuk a rémhírek pontatlanságát – átadtam Varró Jánosnak, aki délután találkozik Fogarasi Józseffel, átadta ezeket a pontokat, és kifejtette a mi óhajunkat. Az alapszervezet titkára megköszönte, és megígérte, hogy beszél Miron Constantinescuval [Varró János visszaemlékezése szerint a román nyelvre fordított 15 pont szövegét nem sikerült átadnia Fogarasi Józsefnek, hanem Jordáky Lajosnak. A szöveg további sorsáról nincs tudomásunk, nincs a periratban. A fénymásolatban Miron Constantinescu nevét anonimizálták, szerencse, hogy az eredeti kihallgatási jegyzőkönyvet aprólékosan kijegyzeteltem – T. Z.], aki ebben az időben Kolozsváron

Női portré, é. n.

tartózkodott. Nem tudom pontosan, végezetül milyen intézkedéseket foganatosítottak, hogy visszaverjék ezeket a rémhíreket. Az egyetemen folytatott beszélgetések során hallottam egy angol újságról is, amelyik egyik cikkében arról írt többek között, hogy Nagy-Britannia kétszer hibázott, amikor 1918-ban és 1945-ben elfogadta, hogy bizonyos területeket leválasszanak Magyarországról. Az újság arról írt: eljött az ideje, amikor ezeket a hibákat ki kell javítani! Ennek a cikknek a kapcsán tárgyalva azt állítottam: az angol újság tévedett a revízió kérdésének felvetésével, mivel felébreszti a Magyarországgal szomszédos népekben a revízió kérdését és válaszlépésként a sovinszta érzéseket, ez pedig a magyar nép és a többi népi demokratikus ország lakossága között baráttivá váló kapcsolatok megszakításához vezethet.

Miután szóról szóra elolvastam a kihallgatási jegyzőkönyvet, és láttam, hogy az teljes mértékben megegyezik az általam nyilatkozottakkal, fenntartom és aláírom.

Aláírás:
Dávid Gyula, sk.

A Szekuritáté bűnügyi nyomozója:
Harasztosi Pavel hadnagy, sk.
A Kolozs tartományi Szekuritáté pecsétje.¹⁰

Kihallgatási jegyzőkönyv

Dávid Gyula gyanúsított 1928. augusztus 13-án született Árapatak községben, Sztálin rajonban (ma Kovászna megyéhez tartozik), Gyula és Ida fia, egyetemi tanársegéd, utolsó lakhelye Kolozsváron, Pata utca, 105. szám alatt.

1957. március 26.
Kolozsvár település

A kihallgatás 7 óra 30 perckor kezdődött és 12 órakor fejeződött be.

Kérdés: Min alapulnak azok az ellenséges meggyőződései, amelyeket az egyetemi hallgatók és tanárok körében, azok környezetében a magyarországi eseményekkel kapcsolatosan terjesztett?

Felelet: Az én ellenséges meggyőződésem, amelyeket a környezetemben terjesztettem, a következő tényeken és észrevételeken alapulnak: a család, amelybe beleszülettem, kispolgári.¹¹ Édesapám református lelkész, azonban sohasem politizált. Én ebben a családban éltem, amelynek keretében vallásos nevelésben részesültem. Hasonlóképpen a nemzetem szeretetének szellemében neveltek. Bejutva az Egyetemre, megismertem és elsajátítottam a marxista eszmét, amelyek igazságosnak tünnek. 1952 után, a mindennapi élettel szorosabb kapcsolatba kerülve, *felismertem, hogy bizonyos dolgok, amelyeket korábban is ellenséges rágalmaknak véltem, valóságos tények (például a dolgozók alacsony életszínvonala, törvénytelenések a mezőgazdaság kollektivizálásában, a lakosság háta mögött végrehajtott pénzügyi stabilizáció).* [Kiemelés – T. Z.] Így a lelkemben az eszmém és az élet egyes tettei között vívódás kezdődött. 1952 folyamán – amikor az ESPLA könyvkiadó¹² kolozsvári szerkesztőségében szerkesztőként dolgoztam – megbíráltak, mert a mindennapi nehézségek nyomán elveszítettem a szocializmus távlatait. [Kiemelés – T. Z.] 1953 őszén doktorandusz aspiránsként a (Bolyai) Egyetemre kerültem. A kollegák részéről is ugyanazzal a vívódással találkoztam. Kerestem a kivető utakat, a tettek és a szavak közötti összhangot. Majd az SZKP XX. kongresszusával kezdődött áramlat hatására számos jeles professzor – akik korábban a magas marxista felkészülést jelképezték, és akiknek korábban dogmatikus véleményeik voltak – a szocializmus fejlődésében meglévő akadályok eltávolítása mellett nyilatkoztak, sőt, a saját korábbi tevékenységükről is önkritikusan beszéltek. Szabédi László, Csehi Gyula és más egyetemi tanárok autoritása megerősített abban a meggyőződésben, hogy a mindennapi realitások eseményeit a marxista eszmék szellemében kell elemezni, és a jelenlegi helyzetben számunkra a legfontosabb kérdés a kemény és nyílt önkritika, mert csak ezek révén tudjuk leküzdeni – nem szóban, hanem tettekben – a múltbéli hibákat. Ebből a szempontból úgy véltem: a Magyar NK-beli értelmiségnek igaza van (és általában a lakosság nagy többségének), amikor a vezetőséggel szemben ellenállást tanúsít, amelyik nem akarja beismerni a hibákat, nem akar véget vetni a dogmatikus eszméknek, a szektás vezetési módszereknek. Az októberi eseményeket [a romániai közbeszédben, diskurzusban „ellenforradalom”-ként, „októberi

események”-ként definiálták mindazt, ami 1956 októberében, november elején Magyarországon, Budapesten történt – T. Z.] megelőző mozgalmakat, a sajtóbeli vitákat az említett kérdések megoldásában törvényes és békés próbálkozásoknak tekintetem. Ezért egyetérttem a budapesti, 1956. október 23-án nyilvánított követelésekkel. Gerő Ernőnek a budapesti rádióban 1956. október 23-án közvetített beszédét hallgatva, úgy értékeltem, mint a nép által kért igazságos követelések vizsautasítását, és tudomást szerezve a budapesti rádió által közvetített hírekről, hogy az állambiztonsági szervek [Államvédelmi Hivatal – ÁVH – T. Z.] fegyvert használtak a sokaság ellen, és ezek nyomán fegyveres harcok kezdődtek Budapest utcáin, úgy véltem: ezek a harcok a régi, alapján véve antimarxista vezetőség ellen irányulnak. Ebben a vonatkozásban azonban egyetérttem Kádár Jánosnak, a párt első titkára az 1956. október 25-én elhangzott beszédének állításaival, amelyben azt mondta: az igaz ügyért harcoló tömegek mellett az akciókban ellenforradalmi elemek is részt vettek, akiknek a szocialista rendszer megdöntése volt a céljuk. Egyetérttem a Nagy Imre 1956. október 25-i beszédében ismertetett programmal, úgy értékeltem: a legfontosabb, megoldásra váró kérdések összefoglalása. Úgy véltem: ez a program [tartalmazza] az egész nép feladatait, hangsúlyosan figyelembe véve a gazdasági helyzet fejlődésének és Magyarország nemzeti hagyományainak sajátosságait. Azonban nem tudtam megérteni: miért van szükség több párt létrehozására, mivel a magyarországi látogatásom során nem tapasztaltam hasonló tendenciákat. A Szovjetunió által Gerő (Ernőnek) nyújtott segítséget azzal magyaráztam, hogy a Szovjetunió nem ismerte el az igazi célokat, alapján véve a követelések nem szocialistaellenes jellegét. Kifejeztem azt a véleményemet: abban a helyzetben a szovjet kormánynek kötelessége Nagy Imre kormányának megsegítése, erősítse úgy meg, hogy helyt tudjon állni az ellenforradalmárok által bejelentett esetleges megmozdulásokkal szemben. Mindezeket a megállapításaimat közöltem a kollegáimmal azokban a napokban folytatott személyes beszélgetéseim során. A tanári kar tagjainál általában hasonló véleményekkel találkoztam: október–november napjaiban ez a vélemény uralta az egész egyetemet. Nem állíthatom, hogy ennek a véleménynek a kialakulásában befolyásoltam volna őket. Ez a vélemény az események és a körülmények hatására született. Az egyetemi hallgatókkal csak egyszer beszéltem a magyarországi eseményekről, (1956.) november 1-jén, amikor azonban – mivel nem ismertük egymást – csak az utolsó napon hallott események közlésére szorítkoztam.

Kérdés: Ki hatalmazta fel, hogy terjessze ezeket a nézeteket?

Felelet: Senki nem hatalmazott fel, hogy a tanárok soraiban terjesszem ezeket a nézeteket, hanem ez a fentebb említett meggyőződés – amely abban a környezetben formálódott, amelyben éltem – az én személyes véleményem, és amely az én nacionalista nézetemet jelképezi.

Miután szóról szóra elolvastam a kihallgatási jegyzőkönyvet, és láttam, hogy teljes mértékben megegyezik az általam nyilatkozottakkal, fenntartom és aláírom.

Aláírás:
Dávid Gyula, sk.

A Szekuritáté bűnügyi nyomozója:

Harasztosi Pavel hadnagy, sk.

A Szekuritáté Kolozs tartományi Igazgatóságának hivatalos pecsétje.¹³

Kihallgatási jegyzőkönyv

Dávid Gyula gyanúsított 1928. augusztus 13-án született Árapatak községben, Sztálin [Brassó – T. Z.] Tartományban, Gyula és Ida fia, egyetemi tanársegéd, utolsó lakhelye Kolozsváron, Pata utca, 105. szám alatt

1957. március 28.
Kolozsvár település

A kihallgatás 7 óra 30 perckor kezdődött, véget ért 11.00 órakor.

Kérdés: A kihallgatási jegyzőkönyvek folytatásaként tanári minőségében milyen ellenséges tevékenységet fejtett ki az egyetemi hallgatók körében?

Felelet: 1956. október 22-én a magyar tagozat [magyar nyelv és irodalom szak – T. Z.] másodéves hallgatóinak csoportjaival szemináriumom lévén, javaslatot tettem, amit ők el is fogadtak. Arról volt

szó: ők, mint leendő irodalom szakosok, ismerjék meg és gondozzák a magyar irodalomtörténethez kapcsolódó objektumokat, jelen esetben a magyar polgári írók [a román szövegben gúnyos hangszúllyal: „burzsoá magyar írók” – T. Z.] sírjait. Ugyanakkor én azt mondtam nekik: ilyen vonatkozásban nem egyetlen akcióról van szó, hanem azt szeretném, ha Kolozsvár temetőjében [Harasztosi Pavel hadnagy, vallató tiszt még véletlenül sem írta le a Házsongárdi temető közismert nevét, hanem a román közbeszédben használatos „kolozsvári köztemető” megnevezést használta – T. Z.] az írói sírok gondozása a magyar irodalom szakos hallgatók körében állandó szokás legyen. Ezt a dolgot azért kezdeményeztem, hogy az egyetemi hallgatók közvetlen kapcsolatba kerüljenek a magyar irodalom múltjával, valamint olyan célom is volt, hogy erősítsem a nemzeti öntudatot. [Oldalt ceruzával vastagon kijelölték mint súlyos ellenséges tevékenységet, vádpontot – T. Z.] A javaslatom után megegyeztünk, hogy 1956. október 27-én, ebéd előtt találkozunk, együtt megyünk ki a temetőbe, hogy általában megismerjük az írói sírokat, és a takarítás, gondozás céljából felosszuk azokat. 1956. október 27-én a temető előtt találkoztunk, miután beszéltem a temető gondnokával, beleegyezett, sőt, bizonyos szerszámokat is kaptunk, elindultunk a temetőbe. Én nem ismertem a temető egészét, így nem vezethettem őket az összes írói sírhoz, azonban végighaladva a temető alléin, jellemeztem azoknak az íróknak vagy tudós embereknek a tevékenységét, akiknek a sírjait útközben láthattuk. A következő írók sírjairól nyújtottam magyarázatot: Emil Isac, haladó román író, Jósika Miklós, az első magyar regényíró, Szádeczki Kardos Lajos, 1914 előtti tudós, Brassai Sámuel, 19. századi polihisztor, Ruzicska György muzsikus, az erdélyi zenei élet kezdeményezője, Bölöni Farkas Sándor, haladó író a reformkorból, Kríza János író és a székely folklór gyűjtője, Méhes Sámuel professzor és szerkesztő a reformkorból, Dsida Jenő, két világháború közötti költő, Janovics Jenő filmrendező és színházi ember, Szentgyörgyi István színművész. Ezek közül a sírok közül egyeseket gondoztak a rokonok, így egymás között felosztottuk a gondozatlan sírokat. Azon a napon a következő sírokat takarítottuk ki: Jósika Miklós, Brassai Sámuel, Bölöni Farkas Sándor, Újfalvi Sándor és Szentiváni Mihály. Még azon a napon megegyeztünk: a továbbiakban is folytatjuk a sírok gondozását, és november 1-jén együtt jövünk a temetőbe, és mindenik sírra virágokat és gyertyákat helyezünk. Tudom, hogy ezért az egyetemi hallgatók pénzt gyűjtöttek.

1956. november 1-jén 18 órakor a temető kapujában találkoztunk az egyetemi hallgatókkal. Aznap csak rövid időre mentem be az egyetemre, nem vettem tudomást az egyetemi hallgatók hangulatáról. Utólag hallottam, hogy a fakultáson egyes előadások kezdetén egy percnyi néma csenddel adóztak az elesett magyarországi ellenforradalmárok emlékének. Észrevettem, hogy egyes egyetemi hallgatók a ruhájuk hajtókáján gyászszalagot viseltek, mindezek ellenére nem gondoltam az előre rögzített találkozó lemondására. Mielőtt a temetőbe mentem volna, a feleségem meg akart állítani, de én azt mondtam: már megegyeztünk az egyetemi hallgatókkal, ha én nem megyek, akkor hiányomban valamit tehetnek. Így 18 órakor találkoztam az egyetemi hallgatókkal, és bementünk a temetőbe. Együtt a következő sírokat kerestük fel: Jósika Miklós, Brassai Sámuel, Bölöni Farkas Sándor, Újfalvi Sándor, Szentiváni Mihály, Dsida Jenő, Szentgyörgyi István és Janovics Jenő. Ezeknél a síroknál a budapesti harcokban elesett ellenforradalmárok emlékére egy percnyi csenddel is adóztunk. Ugyancsak ezzel a céllal a csoportomban egyes hallgatók gyászszalagot viseltek.¹⁴

Kérdés: Az Ön által vezetett egyetemi hallgatók temetői kivonulásának milyen jellege volt?

Felelet: Az általam vezetett egyetemi hallgatók 1956. november 1-jei temetői kivonulása a jelenlegi helyzetben a magyarországi ellenforradalommal való csendes szimpátiatüntetéssé vált, és nacionalista jellege volt.

Kérdés: Ki volt a tüntetés erkölcsi szervezője? [A temetői kivonulás a Szekuritáté minősítésében már „tüntetéssé” vált – T. Z.]

Felelet: A nacionalista tüntetés erkölcsi szervezője én voltam, én kezdeményeztem ezt a dolgot, de nem láthattam előre, hogy nacionalista és a magyarországi ellenforradalommal együtt érző tüntetéssé válik. Bizonyos mértékben felelős vagyok azért, ami Reményik Sándor sírjánál történt, mivel az ötlet tőlem származik, hogy az egyetemi hallgatók menjenek a temetőbe, az itt eltemetett magyar írók sírjaihoz. Megjegyzem: nem tudtam arról, hogy a III. éves magyar szakos hallgatókból egy csoport alakult, akik felkeresték Reményik Sándor revizionista és nacionalista író [szintén Harasztosi Pavel szekus hadnagy megfogalmazása – T. Z.] sírját, és ennél a sírnál nyílt tüntetés volt a szándékuk. Utólag, amikor mindezt megtudtam, a következő napon, azt mondtam: amit Reményik (Sándor) sírjánál tettek, nem lehet elfogadni.

Kérdés: Milyen intézkedéseket hozott, hogy megállítsa: 1956. november 1-jén az egyetemi hallgatók nacionalista szellemben tüntessenek?

Válasz: Azon kívül, hogy felmértem, az egyetemi hallgatókból álló csoportommal elmegyünk, és megállítjuk az esetleges nyílt tüntetést, más intézkedést nem hoztam.

Kérdés: Előre látható volt, hogy az egyetemi hallgatók részéről nacionalista és az ellenforradalommal együtt érző tüntetésekre kerül sor?

Válasz: Előre látható volt ez a dolog, azonban én nem vettem tudomást arról, hogy az egyetemi hallgatók nacionalista és a magyarországi ellenforradalommal együtt érző megnyilvánulásokat fognak tartani.

Miután szóról szóra elolvastam a kihallgatási jegyzőkönyvet, és láttam, hogy az teljes mértékben megegyezik az általam nyilatkozottakkal, fenntartom és aláírom.

Aláírás:

Dávid Gyula, sk,

A Szekuritáté bűnügyi nyomozója:

Harasztosi Pavel hadnagy, sk.

A Szekuritáté Kolozs Tartományi hivatalos pecsétje.¹⁵

Kihallgatási jegyzőkönyv

Dávid Gyula gyanúsított 1928. augusztus 13-án született Árapatak községben, Sztálin Tartományban, Gyula és Ida fia, egyetemi tanársegéd, utolsó lakhelye Kolozsváron, Pata utca, 105. szám alatt
1957. március 26.

Kolozsvár település

A kihallgatás 12 órakor kezdődött, 15.00 óra 10 perckor fejeződött be.

Kérdés: A folyó év március 13-i [1957 – T. Z.] kihallgatási jegyzőkönyvben azt nyilatkozta, hogy a tudományos kutatókkal és más személyekkel folytatott magyarországi beszélgetései során elégedetlenségének adott hangot, mivel az RNK-beli magyarok jogfosztottak. Mondja el: elégedetlenségét kinek fejezte ki, és milyen céllal?

Felelet: Több magyarországi személlyel folytatott beszélgetéseim során szóltam a magyar lakosságot érintő kérdésekről is. Ezeknek a beszélgetéseknek, amelyeket Rejtő István irodalomtörténész kutatóval, Gergely Gergely egyetemi adjunktussal, Komlós Aladár egyetemi tanárral és tudományos kutatóval, Czine Mihállyal, az Új Hang folyóirat szerkesztőjével folytattam, elsősorban informatív jellegük volt. Ők csak felületesen ismerték az RNK-beli magyar kisebbség helyzetét, és érdeklődtek a mi problémáink iránt. A [beszélgetések – T. Z.] célja az volt, hogy tájékoztassam őket az RNK-beli magyar tudományos tevékenység, a magyar irodalom és kultúra fejlődésének kérdéseiről. Így elmondtam nekik: nálunk elsősorban a tudományos munka eléggé korlátozott, mivel a mi tudományos kutatóink egyidejűleg egyetemi tanárok, szerkesztők stb., a tudományos munka másodrendűvé válik. A nálunk lévő negatív helyzet egy másik vetülete a tudományos kiadványokban való publikálás lehetőségének hiánya, nincs, ahol publikáljuk az esetleg éppen előkészített tanulmányokat, ellenben kényszerítve vagyunk, hogy megfeleljünk a *népszerűsítési követelményeknek* a periodikák esetében is, ami a kutatási kérdésekben maga után vonja a felületességet. A magyar irodalomtudomány fejlődését negatívan befolyásolja az a tény is, hogy az RNK és MNK közötti könyvkiadási egyezményben nem veszik figyelembe (a romániai magyar) irodalomtudomány szükségleteit, vagyis sem a tudományos, sem a félig-meddig népszerűsítő kiadványok – néhány ritka kivételtől eltekintve – nem jutnak el hozzánk. Ezeknek a kérdéseknek a megoldása – ahogyan akkor megfogalmaztam – az lenne, hogy az RNK Akadémiája keretében létrehoznának egy magyar irodalomtörténeti kutatócsoportot, létrehoznának tudományos folyóiratokat, kiszélesítenék a tudományos művekre vonatkozó közös könyvkiadási egyezményt. Mindezeket a román államnak kellene megoldania. Czine Mihállyal az RNK-beli magyar irodalom kérdéseiről beszélgetve, ő tolmácsolta az Új Hang folyóirat óhaját, az RNK-beli magyar irodalom különböző kérdéseivel kapcsolatosan írjak számukra újságcikkeket. Én azt válaszoltam: ezt a javaslatot nem fogadhatom el, elsősorban azért, mert a ma-

gyarországi írók részéről egyfajta érdektelenséget figyeltem meg a mi irodalmunk irányában, amely ellen nekik fel kell ébreszteniük az RNK-beli irodalom iránti érdeklődést. Másodsorban nem fogadhatom el ezt a javaslatot, mert mi is érezzük a magyarországi irodalommal való kapcsolatok hiányát, és kérjük: mondják el véleményüket a mi irodalmunkról. Másként mindez önmagunk népszerűsítésévé válik, ezen az úton semmit sem lehet megoldani. Informatív értelemben a fentebb említettek közül egyesekkel az RNK-beli magyar lakosság életének más vetületeiről is beszélgettem. Elmondtam nekik: *alapjában véve nálunk a nemzetiségi kérdés megoldódott* [negyvenöt éven át ez volt a hivatalos szlogen, Dávid Gyula iróniaként fogalmazta meg a jól ismert tételt – T. Z.], azonban úgy vélem: az állam nem fordít kellő érdeklődést a román lakosság internacionalista szellemben történő nevelésére, ennek következtében – bár a nemzeti gyűlölet atmoszférája megszűnt – a gyakorlati életben vannak esetek a formalizmusra a román–magyar kapcsolatokban, sőt nacionalista megnyilvánulások is vannak. *Így például nagyon kevés román irodalmi alkotás veti fel a román nacionalizmus elleni harcot.* [A létező román szocializmus abszurditásai közé tartozott: a legkényelmesebbnek tartott kérdéseket csak a politikai perek, vallatások során lehetett megfogalmazni. A hatalom biztos volt abban, hogy ezek a kérdések bejutnak a köztudatba – T. Z.] *Egyes szervek úgy vélik: a nacionalizmus elleni harc csak a magyar nacionalizmus elleni harcot jelentik.* A Rejtő Istvánnal folytatott beszélgetés során példaként említettem az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó számára a román és magyar írók műveiből általam szerkesztett antológia esetét, amely már címében tükrözi a két nép közös életét: *„Dunának, Oltnak egy a hangja”*. Arról volt szó, ez az antológia egyidejűleg magyar és román nyelven is megjelenik, még 1955 folyamán, de hosszas halogatás után a kiadó lemondott – indoklás nélkül, annak ellenére, hogy ez az antológia nagy hatással lenne a közös múlt kölcsönös megismerésére, a nemzeti tartózkodás és kizárólagosság nézeteinek visszaverésében – a román változat megjelentetéséről. Elmondtam nekik: a kolozsvári Egyetemi Könyvtár nem vásárol kellő mennyiségben magyar tudományos könyveket, ennek következtében egy adott pillanatban lehetlenné válik a magyar irodalomtudományi kutatómunka, mert az 1945 után Magyarországon megjelent nagyszámú könyv nem található ebben a könyvtárban. Más vonatkozásban elmondtam nekik: a mi magyar nyelvű felső- és középfokú oktatásunkban nagy hiányosság, hogy a magyar nemzetiségű tanulók és egyetemi hallgatók nem tanulhatják saját népük történelmét, ilyen vonatkozásban minimális ismeretek nélkül nőnek fel. A Komlós Aladár professzornál tett látogatásom során: a felesége, Palotai Erzsébet¹⁶ előadóművész kérdésére válaszként felvilágosítottam őt a közös megegyezés alapján történő kulturális csere módjáról. Palotai Erzsébet Török Erzsébet énekesnővel együtt egy RNK-beli turnéra készült, az volt a szándékuk, hogy 1957 tavaszán hazánkba jönnék. Éppen ezért ő (Palotai Erzsébet) országunk városainak kulturális életéről érdeklődött. Én röviden vázoltam, amit Kolozsvár, Nagyvárad, Arad, Marosvásárhely, Sztálinváros (Brassó) kulturális életéről tudtam. Amíg Budapesten tartózkodtam, a Szabad Nép című újságban megjelent Pándi Pál újságíró *Közös dolgainkról* című újságcikke (román fordítása: *Despre treburile noastre comune*). A szerző leírta az RNK-beli utazása során szerzett benyomásait, elsősorban az RNK-ban élő magyar lakosság életéről. Az újságcikk lényege az volt, hogy *az RMP nemzeti politikája révén a törvényrendeletekben és az állam törvényei révén a nemzetiségi kérdés megoldódott, azonban a gyakorlati életben olyan kérdések vannak, amelyek megoldására most kerül sor.* (A szerző) ezek közül többet felsorolt: a Magyar Autonóm Tartományon kívül a magyar kultúra fejlődésének ritmusa csökkent, a személyi és hivatalos kapcsolatok [Magyarországgal – T. Z.] elégtelenek, nem biztosítanak kellő figyelmet a magyar történelmi műemlékek gondozására (példaként említette az 1849-es forradalmár mártírok aradi emlékművét), egyesek romokban vannak, még más gondokat is felvetett, de ezekre nem emlékszem. Úgy véltem: alapjában véve az újságcikknek igaza van, és nem értettem, miért tekintették – ahogyan az országba való visszatérésem után hallottam – az ország belügyeibe való beavatkozásnak.¹⁷

Miután a kihallgatási jegyzőkönyvet szóról szóra elolvastam, és megállapítottam, hogy az teljes mértékben megegyezik az általam nyilatkozottakkal, fenntartom és aláírom.

Aláírás:
Dávid Gyula, sk,

A Szekuritáté bűnügyi nyomozója:

Harasztosi Pavel hadnagy, sk.

A Szekuritáté Kolozs Tartományi hivatalos pecsétje.¹⁸

JEGYZETEK

¹ 1957. március 14-én kétszer hallgatták ki, először 7 óra 30 perc és 13 óra 40 perc között. El lehet képzelni, milyen ideg feszültségben telt a vizsgálati fogság időszaka. Ez a feszültség az oka annak, hogy a letartóztatottak jelentős része utólag nem emlékszik a vallatások során feltett kérdések imamalom jellegére. Minderre így emlékszik Dávid Gyula: „A harmadik nap, március 14-én két menetben is folyt a kihallgatásom: reggel 7.30-tól 13.40-ig, majd délután 5-től 21.30-ig. Közben járt fent *cellabeli kihallgatóm* is [Dávid Gyula a beszervezett és a politikai foglyokról szinte naponta jelentő cella-ügynökökre célzott – T. Z.], aki ez alkalommal arról számolt be, hogy megtudta tőlem: Lakó Elemér is szervezett egy csoportot a temetői sírok gondozására, aztán november 1-jén ő is kiment a Házsongárdi temetőbe, sőt kezdeményezéséről beszámolt a dékánnak, Bodor Andrásnak is, aki megígérte, hogy ő is kimegy velük, de végül nem ment.” DÁVID Gyula, *1956 Erdélyben és ami utána következett*, Nap, 2016, 251.

² Gerő Ernő (Hont vármegye, Terbegec, 1898. július 8 – Budapest, 1980. március 12.) magyar kommunista politikus, különböző beosztásokban több magyar kormány tagja. 1953. július 4. és 1954. június 6. között belügyminiszter. 1954 és 1956 között az MDP KV Gazdaságpolitikai Bizottságának elnöke, és ebben a tisztségében mindent elkövetett, hogy visszafordítsa a Nagy Imre első miniszterelnöksége idején hozott reformintézkedéseket. Rákosi Mátyásnak a szovjet vezetés által kikényszerített 1956. júliusi lemondása után Gerő Ernő lett az MDP KV első titkára mint a keményvonalasok Rákosi utáni második legerősebb vezetője. Ebben a tisztségében vezette az MDP küldöttségét az 1956. októberi jugoszláviai látogatás során, és 1956. október 23-án este 20 órakor az MDP KV első titkáráként mondta el a sokak által az 1956-os forradalom kiváltó okának tartott hírhedt rádióbeszédét: „Következetes harcot folytatunk a sovinizmus, az antiszemitizmus és minden egyéb reakciós, népgyűlölő, embertelen irányzat és nézet ellen. Ezért elítéljük azokat, akik ifjúságunk körében a sovinizmus mételeyt igyekeznek terjeszteni, s a demokratikus szabadságot, amelyet államunk a dolgozó népnek biztosít, nacionalista tüntetésre használtak fel. Pártunk vezetését azonban ez a tüntetés sem ingatja meg abban az elhatározásában, hogy tovább haladjon a szocialista demokratizmus fejlesztése útján.” A beszéd a Magyar Rádió Bródy Sándor utcai épülete előtt a tüntetők körében – akik a műegyetemi hallgatók követeléseit akarták felolvasni a rádióban – óriási felháborodást váltott ki: Gerő Ernő „ellenforradalomnak” nevezte a százezres diáktüntetést, a résztvevőket „fasiszta csöcseléknek”, „soviniszta”, „antiszemita”, „reakciós”, „népgyűlölő” jelzővel illette őket. (Gerő Ernő rádióbeszéde, 1956. október 23, http://www.tankonyvtar.hu/tartalom/historia/88_06/cho2.html) 1956. október 25-én délelőtt bejelentették: Gerő Ernőt az MDP KV első titkári tisztségéből leváltották, helyére Kádár János került. Gerő Ernőt és családját – több más magyar kommunista vezetővel együtt – 1956. október 29-én a szovjet hadsereg repülőgépen a Szovjetunióba menekítették. 1957. május 9-én megfosztották országgyűlési mandátumától. 1960-ban visszatért Magyarországra, de a Kádár János vezette restaurált kommunista hatalom többé nem engedte visszatérni a hatalomba.

³ Georgescu Ileana – Ica – tanársegédéről sem a *Romániai Magyar Irodalmi Lexikonban*, sem más forrásban nem találtam használható életrajzi adatokat. Dávid Gyula, Varró János, Lakó Elemér – feltételes módon ugyan – vallomásaikban azt sejtetik: a Szekuritáté előre kidolgozott forgatókönyve szerint, éppen a magyar forradalom kitörése napján „kitették az Ocskó Teréz otthonbeli szobájából”. Minderre így emlékszik vissza Dávid Gyula: „...a forradalom kitörésének másnapján, amikor reggel bementünk az egyetemre, a magyar tanszék tanársegédi szobájában ott találtuk az egyik, szeptemberben kinevezett gyakornok kollégánknak, akit – saját elmondása szerint – kitettek Ocskó Teréz otthonbeli szobájából, és minden holmijával kénytelen volt ideköltözni. Ruhái ott lógtak a könyvtárszekerény oldalán, fehérneműje táskákban annak a kanapénak a végében, amely a bútorzat része volt. S hozta magával a rádióját is, amely attól kezdve reggeltől estig ment, s bárki, aki odajött, hallgathatta a híreket a legkülönbözőbb állomásokról: a Szabad Kossuth Rádiótól Londonig, Szabad Európáig és Amerika Hangjáig. Menet közben gyanússá vált ugyan ez a költöztetés, s – bizonyára nem alaptalanul – feltételeztük, hogy a Szekuritáté »nadselü gondolata« volt, ilyen módon egy helyre lokalizálni a megfigyelést. A dolog mindenesetre működött (bár a reám vonatkozó iratokban onnan származó információknak semmi nyoma). Én mindenesetre úgy kezeltem ezt a helyzetet, mint amiről a Szekuritátának pontos tudomása van” (DÁVID Gyula, *1956 Erdélyben...i. m.*, 253–254.). Georgescu Ileana a Román Népköztársaság és a Magyar Népköztársaság közötti kulturális csereegyezmény keretében az ELTE Bölcsészkarán magyartanári oklevelet szerzett, a román Oktatásügyi Minisztérium gyakornoknak katapultálta a Bolyai Tudományegyetem magyar tanszékére. Varró János visszaemlékezésében a Szekuritáté ügynökének nevezi Georgescu Ileanát: „Ha Csehi Gyulával kapcsolatban egyes kollégáinknak még voltak némi illúziói [Csehi Gyulát, a Bolyai volt rektorhelyettesét 1952 tavaszán menesztették az egyetemről, Nagyenyedre küldték középiskolai tanárnak, majd 1956 szeptemberében – egyesek szerint – váratlanul a Magyar Irodalomtörténeti tanszékre előadótanárnak nevezték ki, lakást adtak neki. Csehi Gyula 1952. évi egyetemről való menesztése a pártvezetés által elrendelt »tisztogatás« következménye volt. Nemcsak az osztályidegennek tartott tanárokat, hanem a pártkatonák egy részét is kirúgták. Varró János gyanúsítását csak Csehi Gyula megfigyelési és követési, esetleg hálózati dossziéjának ismeretében lehet megerősíteni vagy cáfolni – T. Z.], azt valamennyien tudtuk, ha nem is hangoztattuk, hogy Ileana Georgescut miért küldték közénk. Attól a pillanattól egyetlen szó sem hangozhatott el úgy, hogy az el ne jusson illetéktelen fülekre.” (Lásd VARRÓ János, *Erdélyi sorsvallató. Egy erdélyi 56-os utolsó vallomása, i. m.*, 108.) A Bolyai Tudományegyetemen megszűnt a gyakornoki megbízatása, ezt követően a kolozsvári 11-es számú iskola magyartanára lett. Egyelőre nincs meg sem a megfigyelési, sem az esetleges hálózati dossziéja. Ez is a következő évek kutatásainak a feladata.

⁴ Szendrei Júlia, V. (Kolozsvár, 1930. március 15 – Kolozsvár, 1976. november 12.) irodalomtörténész. Vajda Lajos (1926) kolozsvári történész felesége. Az egyetem elvégzése után a Bolyai Egyetem magyar irodalomtörténeti tanszékére került, előbb gyakornok, 1957-től tanársegéd, 1967-től a Babeş–Bolyai Tudományegyetem ma-

gyar tanszékén a *Bevezetés az esztétikába és az irodalomelméletbe*, 1971-től *A felvilágosodás korának magyar irodalma* című tárgyak előadója.

⁵ Szabó Zoltán (Hosszúasszó, 1927. február 18 – Dicsőszentmárton, 2007. január 2.) nyelvész. A Bolyai Tudományegyetemen magyar nyelv és irodalom szakon szerzett tanári oklevelet 1952-ben. Már negyedéves korában gyakornok volt a Magyar Nyelvészeti Tanszéken, 1953-tól tanársegéd, 1957-től adjunktus, 1961-től docens, 1971-től 1993-ig – nyugdíjba vonulásáig – egyetemi tanárként, nyugdíjasként doktorátuszvezető professzorként oktatta a tanárok, írók, költők, irodalomtörténészek sok-sok nemzedékét.

⁶ Szabó György (Dicsőszentmárton, 1920. április 19 – Kolozsvár, 2011. május 10.) irodalomtörténész, klasszika-filológus, műfordító. 1942-től Roska Márton kiváló régész és egyetemi tanár mellett gyakornokként dolgozott a kolozsvári Erdélyi Nemzeti Múzeum érem- és régiségtárában. 1944 őszén polgári deportáltként a Szovjetunióba hurcolták, 1945-ben tért haza. Ezt követően 1948-ig a gyulafehérvári Római Katolikus Majláth Főgimnázium tanára, 1949-től 1982. évi nyugdíjazásáig a Bolyai Tudományegyetem (1949 és 1959 között), majd a Babeş–Bolyai Tudományegyetem tanára. Összehasonlító irodalomtudományt és világirodalmat tanított.

⁷ Dávid Gyula a kihallgatásának erre a szakaszára így emlékezett vissza: „Azt is elmondtam, hogy amikor híret vettük, hogy a román diákok körében – nyilvánvaló diverziós szándékkal – már a forradalom napjaiban elterjesztették azt a hírt, miszerint a magyar forradalom követeléseinek egyike Erdély visszacsatolása lett volna, kiírtam a magyar egyetemi ifjúságnak a Szabad Kossuth Rádióból hallott 15 pontját, legépeltem, Georgescu Ica segítségével románra fordítottam, és Varróval együtt felvittük Fogarasi Józsefnek, az egyetem párttitkárának azzal, hogy a konkrét dokumentum birtokában segítsen megcáfolni a tudatosan provokatív híresztelést.” (Dávid Gyula, *1956 Erdélyben...i. m.*, 255.) Varró János is közvetlenül érintett volt a történetekben, ő azonban – tévesen! – tizenkét pontos proklamációt említ: „...a kolozsvári román egyetemisták körében elterjedt az a rémhír, miszerint a budapesti egyetemisták ama 12 pontos proklamációjának egyik pontja Erdély Magyarország-hoz való csatolását követeli. Mivel a rémhírt igen veszélyesnek tartottam valamennyi tanárkollégámmal együtt, elhatároztuk, hogy e rémhírt megcáfoljuk, mégpedig úgy, hogy lefordítjuk ama 12 pontos proklamációt, s eljuttatjuk a román diákokhoz. [...] Ennek érdekében egy kis ad hoc küldöttség alakult, amely, délután lévén, a párttitkár, Fogarassy (József) jogászprofesszor Szabadság téri magánlakására indult, hogy a szöveget minél hamarabb átadja. Fogarassy professzort azonban nem találtuk otthon, s mivel az egyetemre visszatérve Jordáky Lajos professzorral találkoztunk, őt kértük meg, hogy a szöveget a pártbizottság vezetőségéhez eljuttassa, amit ő szívesen magára vállalt.” (VARRÓ János, *i. m.*, 110.)

⁸ A CNSAS Fond penal, nr. 738, I. kötet, f. 22r–26v. Kézzel írt román nyelvű dokumentum. Fordította Tófalvi Zoltán.

⁹ A kérdést Harasztosi Pál (Pavel) szekus hadnagy fogalmazta meg, természetesen a Szekuritáté tartományi és központi szerveivel egyeztetve. Semmilyen jelentősége nem volt, hogy Harasztosi Pavel hadnagynak magyar volt az anyanyelve. Ugyanolyan kegyetlenséggel lépett fel a vélt „magyar irredentizmus és revizionizmus” ellen, mint román kollégái. Még kárörömet is érzett, hogy egy magyart gyötörhet a mondvacsinált kérdéssel.

¹⁰ A CNSAS, Fond penal, nr. 738, I. kötet, f. 27r–29v. Kézzel írt román nyelvű dokumentum magyar fordítása. Fordította Tófalvi Zoltán.

¹¹ Az osztályharcos korszak egyik súlyos megbélyegzése volt a *kispolgári származás*. Ide sorolták a lelkészeket, pedagógusokat, de a kisiparosokat is. Ennek ürügyén bárkit internálhattak, eltávolíthattak a munkahelyéről, a gyerekeket az iskolából, a fiatalokat az egyetemről, főiskoláról. A megfogalmazás ezúttal is Harasztosi Pál szekus hadnagytól, és nem Dávid Gyulától származott. Ha a gyanúsított nem fogadta el, nem írta alá, agyon is verhették.

¹² ESPLA (Editura de Stat pentru Literatură și Artă): Állami Irodalmi és Művészeti Könyvkiadó, a romániai szépirodalmi kötetek kiadására, az 1948-ban létesült egységes Állami Könyvkiadó (Editura de Stat) kibővülése és tagozódása nyomán hozták létre Bukarestben. 1950-ben az RNK Írószövetségének Irodalom és Művészeti Kiadójaként tevékenykedett, 1951-től Állami és Irodalmi és Művészeti Kiadó. Szervezeti felépítését és tematikáját megőrizve 1960-ban az Irodalmi Könyvkiadó (Editura pentru Literatură) nevet vette fel. A magyar szakosztály főszerkesztője 1948 és 1950 között Aszódy János, 1950-től Szemlér Ferenc, 1957 májusától 1958 júliusáig Robotos Imre, 1962-től Szász Béla (1926-ban Nagyenyeden született). A kiadónak nagyon fontos szerepe volt a kortárs román irodalom és román klasszikusok műveinek magyar nyelvű tolmácsolásában.

¹³ A CNSAS, Fond penal, nr. 738, I. kötet, f. -32v. Kézzel írt román nyelvű dokumentum. Magyarra fordította Tófalvi Zoltán.

¹⁴ A szocialista Románia „igazságszolgáltatásának”, a legfelsőbb pártvezetés szintjéről elrendelt, elsősorban magyarellenes retorzió abszurditását bizonyítja: Varró János és Lakó Elemér tanársegédet úgy ítélték el tizenhat, illetve tizenöt év börtönbüntetésre, hogy 1956. november 1-jén este *nem voltak a kolozsvári Házsongárdi temetőben!* Varró János így emlékezett vissza az akkor történeteket: „November 1-jén körözvényt írtunk alá, mely az egyetem egész karát gyűlésre hívta a Horea úti épület dísztermébe, mégpedig este 8 órára. Lakó Elemér meg én aláírtuk a körözvényt, s meg is jelentünk a gyűlésen, minek következtében a világitásra nem jutottunk el. (Egyébként a gyűlés arra szolgált, hogy a Bolyai Egyetem pártszervezete és tanári kara hűségéről biztosítja a az RMP akkori főtítkárt, Gh. Gheorghiu-Dej.) *Dávid Gyula ellenben, aki november elsején délelőtt nem jött be a tanszékre, nem szerzett tudomást a gyűlésről, s így nyugodt lélekkel ment ki a temetőbe, ahol találkozott a diákjaival, gyertyát gyújtottak, és virágot helyeztek el az általuk rendbehagyott sírokon, majd a legnagyobb rendben hazamentek.*” (VARRÓ János, *Erdélyi sorsvallato... i. m.*, 111.)

¹⁵ A CNSAS, Fond penal, nr. 738, I. kötet, f. 37r–40r. Kézzel írt román nyelvű dokumentum. Magyarra fordította Tófalvi Zoltán.

¹⁶ Palotai Erzs (Nagyvárad, 1907. szeptember 24 – Budapest, 1988. augusztus 19.) előadóművész, író, műfordító. Palotai Boris (1904–1983) húga, Komlós Aladár irodalomtörténész, egyetemi tanár (1892–1980) felesége. Kaszán kereskedelmi tanfolyamot végzett. Egyetemi tanulmányait a prágai Károly Tudományegyetemen végezte.

Előadó-művészi karrierjét a Terézkörúti Színpadon énekléssel kezdte. 1944-ben koncentrációs táborba hurcolták. A második világháború után a Pódium Kabaré, illetve a Vígszínház tagja lett. Első önálló estjét 1956-ban tartotta a Petőfi Színházban. Ettől kezdve csak előadóművészként lépett fel. Nincs adat arról, hogy az 1957 tavaszára Török Erzsébet énekesnővel tervezett romániai turnéra valóban sor került-e.

¹⁷ Pándi Pál *Közös dolgainkról* című, a Szabad Nép 1956. szeptember 9-ki számában megjelent úti beszámolójáról már közöltünk fontos információkat a Hajdu Zoltánról szóló jegyzetben. Az ominózus újságcikket újraközölte Lipcsey Ildikó: *Magyar–román kapcsolatok 1956–1958. Dokumentumok*, Paulus-Publishing Bt. – Nagy Imre Alapítvány, Budapest, 2004, 88–95. Miközben Magyarországon alig létezett a nyilvánosságot ellenőrző, szabályozó központi cenzúra, a szocialista Romániában minden szabad gondolatot megfojtott, elfojtott. Pándi Pál, a Szabad Nép szerkesztőségének vezető munkatársa 1956 júliusában érkezett Romániába. Többhetes hivatalos úton vett részt. Kötelezően néhány napot Bukarestben töltött, utána közel egy hónapon át a Magyar Autonóm Tartományban, Kolozsváron érdeklődött a romániai magyarság helyzetéről. Pándi Pál romániai látogatásáról és annak következményeiről Stefano Bottoni közölt tanulmányt: *A hatalom értelmisége – az értelmiség hatalma. A Földes László-ügy*, Korall, 2004/4, 121–123. Pándi Pál találkozott Sütő Andrással, Tóth Sándorral, Földes Lászlóval, akiktől első kézből szerzett információkat, adatokat a romániai magyarság sérelmeiről. Az újságcikk a bevezető „tiszteletkörüket” után – elismerte a szocialista Románia gazdasági, társadalmi, művelődési eredményeit – félreérthetetlen kritikákat fogalmazott meg a román nemzetiségi politikáról. Megállapításai valósággal sokkolták az RMP Központi Vezetőségét. Ugyanolyan hisztérikus kirohanásokra került sor, mint amilyen 1990 után bármilyen autonómiatervezet, a romániai magyarság jogsérelmeit sorjázó tudósítást követett. Az inkriminált Szabad Nép-lapszám terjesztését megtiltották a Magyar Autonóm Tartományban, Kolozsváron, a bukaresti magyar nagykövetség sajtóattaséját behívták a román külügyminisztériumba. Az RMP központi lapja, a Scânteia különleges hatalmat élvező főszerkesztője, Sorin Toma Pándi Pál utazásának provokatív céljait vetette kollégája szemére, külön kiemelte: vendégként kereste fel Erdélyt, a Magyar Autonóm Tartományt, visszaélt a vendégnek kijáró fogadással, „csak a negatív aspektusok érdekelték”. (Lásd *Az 1956-os forradalom és a romániai magyarság (1956–1959)*, főszerk. Stefano BOTTONI, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2006, 22.) A magyar diplomácia azonnal reagált a Pándi-ügyre: Pándi Pál cikke megsértette a belügyekbe való be nem avatkozás elvét, utasításba adta a bukaresti magyar nagykövetnek, Keleti Ferencnek, hogy kérjen bocsánatot az RMP Központi Vezetőségétől, és magyarázza el, a szerkesztőség nem értesítette a Pártvezetést az újságcikk közzétételéről. Ez Romániában elképzelhetetlen lett volna. A két ország közötti feszültség nem kerülte el a Szovjetunió figyelmét sem: 1956. október 17-én két szovjet diplomata érdeklődött a magyar külügyminisztérium egyik magas rangú hivatalnokától, hogy az MDP miért hallgat Erdély kérdésében. Jelentéseket kértek a pártban és a lakosság körében kialakult hangulatról. A Szovjetunió – hangzott az utasítás – azt akarja, hogy beidézve mindkét ország történéseit, „tudományos alapon” alapon vitassák meg a kérdéskört. (Lásd: Stefano BOTTONI, *i. m.*, 22.)

¹⁸ A CNSAS, Fond penal, nr. 738, I. kötet, f. 33r–36r. Kézzel írt román nyelvű dokumentum. Magyar nyelvre fordította Tófalvi Zoltán.

